

Het uitzicht van het Brugse Vrije op het einde van de XVIe eeuw

Algemeen wordt aangenomen dat de opstand van de Nederlandse gewesten tegen Spanje, met zijn nasleep van oorlogen en genadeloze plundertochten, in Vlaanderen bijna onherstelbare verwoestingen teweeggebracht heeft. Deze gangbare mening is evenwel tot nog toe weinig of niet op concrete gegevens gebaseerd. Aan de hand van het wel zeer schaars bronnenmateriaal zullen wij hier de toestand in een Westvlaams plattelands-district, nl. het Brugse Vrije, zo nauwkeurig mogelijk nagaan. Het materiaal waarover wij beschikken, is van fiskale aard: opbrengstcijfers van belastingen op het verbruik van graan, wijn, bier en vlees, op het bezit van vee, en ten slotte op de bedreven landen.

Vooraf zijn enkele begrippen nodig over de wijze waarop de belastingen geïnd werden. Bij het systeem der verpachting werd het inningsrecht voor elke plaats (heerlijkheid, parochie, ambacht) binnen de kasselrij voor een bepaalde termijn, gewoonlijk zes maanden, aan de meest biedende kandidaat-pachter toevertrouwd. Deze haalde de belasting op en maakte dan de pachtsom, d.w.z. de som waarvoor hij het inningsrecht verkregen had, over aan de ontvanger van het bestuur dat het recht verpacht had. De pachtsom maakte voor dit bestuur nog niet de zuivere opbrengst uit, aangezien in dit bedrag nog de winst van de pachter en de premies van de zgn. instellers en verhogers begrepen waren. Wanneer wij het in deze studie over de opbrengst van verpachte belastingen zullen hebben, dan bedoelen wij hiermee telkens de pachtsom, verminderd met genoem-

de verpachtingskosten (1). Bij het kollektiesysteem werden de belastingen in elke plaats geïnd door speciaal hiertoe aangestelde ambtenaren die als loon een vast procent van het opgehaalde bedrag ontvingen. Dit procent werd in de regel niet uit de opbrengst betaald, maar kwam ten laste van de magistraat van elke plaats. De klassieke regel was de verpachting. De kollekte daarentegen schonk over het algemeen weinig bevrediging. Het gebrek aan ijver bij de „collecteurs” en bij de plaatselijke magistraat, bracht een grotere belastingsontduiking mee, daar waar de pachter — een private ondernemer — de inning als een zaak beschouwde en zodoende meer werklust aan de dag legde ten nadele van de belastingsschuldige en aldus onrechtstreeks ten voordele van de instantie die de lasten oplegde. Door een premiestelsel werden de kandidaat-pachters trouwens aangemoedigd om een zo hoog mogelijke pachtsom te bieden.

Het Brugse Vrije, de meest uitgestrekte kasselrij van Vlaanderen, telde drie omschrijvingen: 1. Het „Platteland” van het Vrije dat op zijn beurt onderverdeeld was in ambachten. Sommige ambachten vielen samen met een parochie. In de regel groepeerde elk ambacht evenwel enkele parochies (2). Het Platteland lag in de polderstreek. 2. De „Appendanten” of het „Appen-

(1) Soms werd de pachter ontslagen van een deel dezer opbrengst. Dit gebeurde wanneer hij bij onvoorziene omstandigheden (een militaire overval, een dijkbreuk e.d.) het bedrag waarvoor hij de pacht aangegaan had, onmogelijk kon ophalen. Het kwijtschuldene werd in dat geval bij de uitgaven terug „in remise” gebracht. Wij hielden in deze studie met eventuele kwijtscheldingen geen rekening.

(2) Zo viel het ambacht Houtave samen met de gelijknamige parochie; Klemserkeambacht met de parochie Klemserke. Oostkerkeambacht telde vier parochies, nl. Oostkerke, Lapscheure, Sinte-Katelijne-buiten-Damme en Westkapelle, terwijl Camerlynxambacht de parochies Steene, Snaaskerke, Leffinge, Wilskerke, Slijpe, Mannekensvere, Middelkerke en Westende groepeerde. In de verschillende ambachten lagen evenwel heerlijkheden geënklaveerd die tot de „Contribuanten” of tot het „Appendant-sche” van het Vrije behoorden.

dantsche", een aantal uitgestrekte heerlijkheden, soms meerdere parochies omvattend, in de zandstreek gelegen. 3. De „Contribuanten", zeven onafhankelijke heerlijkheden, die enkel fiscaal van het Vrije afhingen (3).

Lange tijd na de overgave van Brugge aan Alexander Farnese (20 mei 1584) bleef het Vrije, dat door de Hollandse en Engelse vrijbuiters, tot 1587 vanuit Sluis en tot 1604 vanuit Oostende, voortdurend geteisterd werd, een doods gebied. Indien men na de opstand één streek, om de terminologie van de tijdgenoten te gebruiken, als „vague ende onghecultiveert" mocht beschouwen, dan was het wel het Vrije.

De opbrengst van de „nieuwe impositie" op het graanverbruik door de Vier Leden van Vlaanderen in oktober 1588 ingevoerd, toont dit duidelijk aan. Het tarief van dit recht, dat verpacht werd door de commies der Staten, was het volgende: 1. Op elke zak, Gentse maat, tarwe, rogge, masteluin en gemout graan: 3 stuivers. 2. Op elke gelijke zak haver, gerst, lijnzaad, raapzaad, koolzaad, erwten, bonen en alle andere graansoorten: 1 1/2 st. (4). Zie tabel I.

Uit deze tabellen blijkt wel duidelijk de ontvolking van het Vrije. Volgend overzicht zal de katastrofale toestand misschien nog duidelijker in het licht stellen. Zie tabel II.

(3) De lijst van de verschillende ambachten, Appendants en Contribuanten bij het begin der XVIe eeuw, vindt men bij E. Vanden Bussche, *Inventaire des archives de l'Etat à Bruges*, section première, Franc de Bruges, dl. I, chartes, p. XII-XVI, en bij A. Sanderus, *Flandria illustrata...*, dl. III, Den Haag, 1735, p. 193-195. Er dient opgemerkt dat de administratieve indeling van het Platte Land en van het Appendantsche in de loop der tijden varieerde.

(4) S(tads) A(rchief) B(rugge), reeks gedrukte plakaten, register II, nr. 23, „Poincten ende articlen... noodelick dienende omme te faciliteren de collecte van de nieuwe impositiën..." 25 september 1588. Een Gentse zak bevatte 105,64 kg.

Tabel I (vervolg)

Kooskamp — Ardoote (11)	21	4	9	25	8	0	16	10	0	14	6	6	34	13	0	7	10	0	33	9	28	18	6	30	2	6	28	10	6	
Lichtervelde	13	10	11	18	15	0	15	10	0	8	4	0	19	7	6	13	10	0	24	9	6	28	7	0	35	8	6	38	5	0
Hof van Rudderveorde, Rooden, Dekenslaten in Rudderveorde (18)	1	2	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ursele en Wulfsberge	5	3	1	3	10	0	2	0	0	1	15	0	4	2	0	0	10	0	8	18	6	1	10	0	7	13	6	8	1	5
Beveren-Onlede (11)	1	8	6	25	17	0	12	0	0	9	16	1	1	10	0	0	10	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Merkem	1	8	6	0	10	0	0	9	6	4	14	0	0	10	0	0	9	6	7	13	6	22	18	0	25	5	0	46	1	6
Oostkamp	1	8	6	0	10	0	0	9	6	4	14	0	0	10	0	0	9	6	7	13	6	22	18	0	25	5	0	46	1	6
Praet (16), Oedelem, 't Knes-selaarse, Wulfsberge in Praet	0	4	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Land van Wijnendale	7	19	7	0	10	0	1	8	6	2	19	6	4	15	0	0	10	0	0	9	6	22	19	6	17	10	0	19	0	11
Kortemark	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Handzame	0	4	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gruysen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sijsele (9)	2	17	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Middelburg	1	6	9	0	10	0	0	9	6	1	14	6	0	10	0	0	4	9	0	9	6	6	14	6	7	15	0	1	10	0
't Proostse in Wenduine	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
't Tillegem, 't Maandagse	10	11	9	19	17	5	6	0	0	3	0	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sijsele	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Male en Vijven	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Waterland	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Breskissant	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Stad, keure en heerlijkheid	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Eeklo met Lembeke en Aveschoot	0	19	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
							1	11	6	—	—	—	0	9	6	0	9	6	1	2	6	2	1	3	14	2	0	4	6	11

Voor de periode 15 oktober 1588 — 30 april 1589 brengen 43 omschrijvingen op de 62 niets op, voor de semesters november 1589 — april 1590 en mei-oktober 1591, stijgt dit aantal zelfs tot 48, om voor het halfjaar mei-oktober 1593 nog steeds 26 te bedragen.

Men hoede zich in verband met deze gegevens voor overijlde besluiten. Het feit dat de graanbelasting in een bepaalde plaats niets opbracht, duidt wel op een quasi totale ontvolking, maar heeft niet ipso facto te betekenen dat er in het geheel geen mensen meer woonden. Het graanverbruik kon zo gering zijn dat niemand van de kandidaatpachters het de moeite waard achtte de inning van de belasting op zich te nemen aangezien er geen winst, zelfs geen uiterst geringe van enkele stuivers, te behalen zou zijn.

Dat geen enkele omschrijving vóór oktober 1592 40 gulden kon opbrengen, bevestigt eens te meer het uiterst gering verbruik van graan en dus de desoldaathed van het Vrije. Een bedrag van 85 gulden, opbrengst voor het eerste halfjaar, zou trouwens reeds bedenkelijk weinig zijn voor een stadje als Eeklo, dat samen met Lembeke en Aveschoot slechts 1 gulden opbracht en voor mei-oktober 1593 nog geen 5 gulden.

Eerst vanaf november 1591 treedt een duidelijk waarneembare verbetering in. Voor mei-oktober 1593 noteren wij een cijfer dat zesmaal hoger ligt dan dit voor de maanden oktober 1588-april 1589. Een opbrengst van 533 gulden is evenwel nog miniem en wijst nog steeds op een uitgebreide ontvolking.

Vergelijken we even voor enkele semesters de graan-impositie van het Vrije met die van de andere kasselrijen in het gelijknamig kwartier. Zie tabel III.

Men zal opmerken dat in deze drie kasselrijen, welke veel kleiner en onbelangrijker waren dan het Vrije, een veel gunstiger resultaat geboekt werd. Er was trouwens geen enkele plaats, onder deze drie omschrijvin-

Tabel III

*Opbrengst van de „eerste nieuwe impositiën”
in het kwartier van het Vrije (19)*

	15. X. 88-	mei 89-	nov. 89-	aug. 90-	nov. 91-	mei 93
	30. IV. 89	okt. 89	apr. 90	jan. 91	apr. 92	okt. 93
Brugse Vrije	86	120	60	74	267	534
Kasselrij Veurne met de Generaliteit van de Acht Parochiën	10181/2	1668	1550	1046	1645	2295
S.-Winoksbergenambacht	1210	1156	1332	1087	1587	2244
Broekburgambacht	—	315	390	414	542	729
Totaal	—	3259	3332	2621	4041	5802
Aandeel van het Vrije	—	3,7%	1,8%	2,8%	6,6%	9,2%

(19) Zie noot (5).

gen ressorterend, waar de graanbelasting niets opbracht voor de periode 15 okt. 1588-30 april 1589. Voor het seizoen november 1589-april 1590 daarentegen brachten 10 plaatsen op 49 in het Veurnse, 4 op de 34 in Bergenambacht en 1 op 10 in de kasselrij van Broekburg niets op, wat alleszins nog veel gunstiger is dan in het Vrije. Nochtans waren ook deze gebieden, zoals wij straks terloops zullen aantonen, in een buitengewoon erge mate door de oorlog getroffen.

Indien de krisistoestand in het Vrije reeds duidelijk spreekt uit de opbrengst van de eerste nieuwe impostie op het graan, dan zal de verbruiksbelasting op wijn en bier, door het magistraat van het Vrije in het Platteland verpacht, deze nog duidelijker illustreren daar wij hier de opbrengst vóór en na de opstand met elkaar kunnen vergelijken. Deze belasting werd onafgebroken aan hetzelfde tarief gehandhaafd.

Opbrengst van de accijns op wijn en bier op het Platteland (20)

Termijn	Ponden parisis	Verhouding tot mei 1575-april 1576
mei 1575 — april 1576	24.935	—
mei 1576 — april 1577	22.042	—
mei 1577 — april 1578	21.769	—
mei 1584 — april 1585 (21)	375	1/66
mei 1585 — april 1586 (22)	290	1/86

(20) R(ijks) A(rchief) B(rugge), Vrije, nrs 315-17, rekeningen 16 augustus 1575 — 15 aug. 1578, nrs 324-36, rekeningen 16 aug. 1584 — 15 aug. 1597, nr 349, rekening 16 aug. 1608 — 15 aug. 1609; nr 354, rekening 16 aug. 1613 — 15 aug. 1614, nr 360, rekening 16 aug. 1619 — 15 aug. 1620, nr 395, rekening 16 aug. 1654 — 15 aug. 1655, telkens achteraan.

(21) Tijdens het halfjaar mei-okt. 1584, gekollekteerd door Wouter de Clerck, daar zich voor geen enkele plaats een kandidaat-pachter aanbood. Opbrengst: 197 pd. 17 s. 6 d. par.

(22) Tijdens de periodes 16 sept. — 15 dec. 1585 en 16 maart 1586 — 30 april 1586 gekollekteerd door Wouter de Clerck.

mei 1586 — april 1587	178	1/140
mei 1587 — april 1588 (23)	84	1/287
mei 1588 — april 1589	612	1/41
mei 1589 — april 1590	904	1/28
mei 1590 — april 1591	549	1/45
mei 1591 — april 1592	499	1/50
mei 1592 — april 1593	433	1/55
mei 1593 — april 1594	765	1/33
mei 1594 — april 1595	1091	1/23
mei 1595 — april 1596	1150	1/22
mei 1596 — april 1597	1611	1/15
mei 1608 — april 1609	2259	1/11
mei 1613 — april 1614	5917	1/4
mei 1619 — april 1620	5583	1/4
mei 1654 — okt. 1655	4602	1/5

Deze tabel spreekt voor zichzelf. Het feit dat de accijnzen op het einde van het Twaalfjarig Bestand nog steeds slechts één vierde van de opbrengst tijdens de jaren mei 1575-april 1576 bedragen, toont overigens op ondubbelzinnige wijze aan hoe diep de crisis geweest is.

Tijdens de periode mei 1654-april 1655 noteerde de ontvanger slechts 4602 t.o.v. 24.935 in 1575-1576. Hierbij dient evenwel rekening gehouden te worden met het verlies van IJzendijke-, Oostburg- en Aardenburgambacht alsook van Cadzand.

De impost, een belasting op het verbruik van wijn en bier en vlees (slachtgeld), door de Staten van Vlaanderen geïnd, vertoont dezelfde treurige balans. Vergelijken wij even de inkomsten van de impost tijdens het jaar mei 1575-april 1576 en de opbrengst van deze belasting, tegen hetzelfde tarief geïnd, van mei 1587 tot april 1588.

(23) Tijdens de periode mei-sept. 1587 in enkele plaatsen gekollekteerd door dezelfde. Er dient genoteerd dat het loon van de collecteur in de opbrengstcijfers niet begrepen is.

Opbrengst van de impost (24)

	mei 1575-april 1576	mei 1587 — april 1588	
		1 mei 1587- 30 sept. 1587	1 okt. 1587- 30 apr. 1588 (25)
Platteland	12.961		19
Appendantsche	10.684	45	38
Eeklo	1.934		4
Kaprijke	599		1
Totaal	26.178		107

In 1587-1588 was de opbrengst t.o.v. 1575-76 dus op 1/245e gevallen. Tijdens hetzelfde jaar bedroeg deze verhouding voor wat de wijn en bieraccijns betreft, 1/287e. Schrijnender getuigenissen voor de katastrofale gevolgen van de opstand zal men moeilijk vinden.

In het Brugse Vrije waren enkele kleine steden geënklaeverd, die ressorteerden onder het kwartier van Brugge. Dat de meeste hiervan verlaten waren, bewijzen eens te meer de impostrekeningen.

Opbrengst van de impost in de steden ressorterend onder Brugge (26)

	1576-77	1587-88	Verhouding	Opmerkingen.
Damme	250	121	$\pm 1/2$	Tijdens het 1e halfjaar brachten de eerste drie plaatsen niets
Munikerrede	20			
Hoeke	73	99	$\pm 1/9$	op „, omme dat daer geen habitanten en woonden”. Sluis was bezet.
Muide	95			
Sluis	756			

(24) A(lgemeen) R(ijks) A(rchief), R(eken) K(amer) nr 29163 en nr 29175, rekeningen van de impost in het kwartier van het Vrije, resp. van 1 mei 1575 — 30 april 1576 en van 1 mei 1587 — 30 april 1588. — De opbrengst is aangegeven in guldens.

(25) Tijdens de periode mei-sept. 1587 gekollekteerd door Wouter de Clerck.

(26) A.R.A., R.K., nr 28878 en 28886, rekeningen van de impost in het kwartier van Brugge, resp. van 1 mei 1576 — 30 april 1577 en 1 mei 1587 — 30 april 1587. De impostrekening 1575-76 ontbreekt. — De opbrengst is aangegeven in guldens.

Oostburg en Aardenburg	752	10	$\pm 1/75$	Voor het eerste halfjaar niet verpacht „midts de cleene distantie van Sluys”.
Watervliet	?	1	—	Voor het 1e halfjaar niet verpacht „midts de cleene distantie van Sluys”.
Blankenberge	664	0	—	„Mits dat daer niemant resideert”.
Torhout	588	1	1/588	
Gistel	631	3	1/210	
Oudenburg	955	1/2	1/910	Tijdens het 1e halfjaar, onbewoond.
Lombardsijde	174	8	$\pm 1/22$	
Totaal	4958	2431/2	$\pm 1/20$	Oostende was bezet door de Verenigde Provincies.

Niet overal in West-Vlaanderen was het verval even groot. Dit wil evenwel niet zeggen dat de andere kasselrijen niet zeer zwaar geleden zouden hebben. De cijfers, steeds afkomstig uit de impostrekeningen, tonen maar al te duidelijk het tegenovergestelde aan. Slechts één kasselrij, aan de uiterste westergrens gelegen, nl. Broekburgambacht, was min of meer gespaard gebleven. Hier was de impost slechts (?) op iets min dan de helft gevallen, wat nog wijst op een grote achteruitgang. Toch is deze verhouding veruit de meest gunstige. Geen enkele Westvlaamse, zelfs geen enkele Vlaamse kasselrij, bracht immers tijdens het jaar mei 1587-april 1588, meer dan 1/6e op van haar aandeel in dezelfde belasting, zoals geïnd tijdens de periode mei 1575-april 1576.

Opbrengst van de impost in de Westvlaamse kasselrijen (27)

	1575-76	1587-88	Verhouding
Brugse Vrije	26.178	107	$\pm 1/245$

(27) Zie noot (24); verder A.R.A., R.K., nr 29.054 en 29.065, rekeningen van de impost in het Iepers kwartier, resp. van 1 mei 1575 — 30 april 1576 en 1 mei 1586 — 30 april 1588. — De opbrengst is aangegeven in guldens.

Kasselrij Veurne met de „Generaliteyt van de acht Paro- chies ” zonder Veurne)	12.129	1.624	± 1/7
S. Winoksbergenambacht (zonder S. Winoksbergen)	13.164	1.462	± 1/9
Broekburgambacht (zonder Broekburg)	1.503	684	± 1/2
Kasselrij Ieper	9.636	520	± 1/18
Kasselambacht (met Kassel)	12.935	2.425	± 1/5
Belleambacht (met Belle)	6.024	941	± 1/6
Waastenambacht (met Waasten)	2.851	288	± 1/10

Geleidelijk aan ging de impost in het Brugse Vrije stijgen, wat evenwel niet wegneemt dat de opbrengst tijdens gans het laatste decennium der XVIIe eeuw zeer gering bleef. Er dient genoteerd dat het tarief sinds 1 november 1588 door de Staten verdubbeld werd. Om een vergelijking met het jaar 1575-76 mogelijk te maken, deelden wij de cijfers der opbrengsten van de dubbele impost door twee (28). De impost werd verpacht.

Opbrengst van de impost in het Brugse Vrije (29)

	Opbrengst	% t.o.v. 1575-1576
1587-88	107	0,4
1588-89	341	1,3
1589-90	364	1,4
1590-91	261	1,0
1591-92	256	1,0
1592-93	386	1,5
1593-94	623	2,4
1594-95	813	3,1
1595-96	883	3,4
1596-97	1.093	4,2
1597-98	1.212	4,6

(28) Tijdens het jaar 1588-1589 werd in het kwartier van het Brugse Vrije nog de enkele impost verpacht. Alleen voor januari, februari, maart en april 1589 werd een dubbele impost geïnd. Deze „parfait du double impost” werd afzonderlijk verpacht.

(29) A.R.A., R.K., nrs 29.175 — 29.184, rekeningen van de impost in het kwartier van het Vrije, 1 mei 1587 — 30 oktober 1600. Behalve voor 1587-88 en 1588-89 werden de cijfers van de opbrengst gedeeld door twee. — De opbrengst is aangegeven in gulden.

Zoals uit deze tabel blijkt trad er eerst sinds mei 1593 een aanhoudende verbetering in. De stijging was evenwel zo traag, dat de enkele impost in 1598-1599 amper 4,6 % van de opbrengst, genoteerd in 1575-1576, vertegenwoordigde.

Voor het seizoen mei-oktober 1591 brachten 14 op de 62 omschrijvingen 1 gulden of min op. In 20 plaatsen bedroeg de opbrengst niets. Voor mei-oktober 1595 was het aantal niets opbrengende plaatsen nog even hoog. Voor de maanden mei-oktober 1596 was dit getal tot 13 gedaald. Deze 13 omschrijvingen, waar er geen impost te innen viel, waren: Oostburgambacht, Vlissegemambacht („midts de ruuyne”), Klemskerkeambacht („duer de depopulatie”), Bredenehoekambacht („midts de ruyne”), Oudenburghoekambacht („midts de depopulatie ende ruuyne”), 's Heerwoutermansambacht, Ichtegemambacht („duer de ruuyne”), Eernegemambacht („duer de depopulatie”), Sint-Joris-ten-Distel („midts de ruuyne”), Gentbrugge, Guysen („duer de ruyne”), het Proostste in Wenduine en Breskinssant.

De opbrengst van het „bestiaelgheldt”, door de Vier Leden in 1591 ingevoerd om de lopende bede te betalen, zal de staat van de ontvolking op een andere wijze belichten. Het tarief van deze belasting, die aanvankelijk gekollekteerd, maar vanaf mei 1592 verpacht werd, wegens het te groot bedrog, was als volgt: Op elk paard, 6 stuivers per maand; op elke os of stier van 3 jaar of meer, 3 1/2 stuivers per maand, op elke koe, 3 stuivers per maand (30).

Hieronder geven wij de gemiddelde maandelijks opbrengst voor de verschillende ambachten, parochies en heerlijkheden van het Vrije.

(30) S.A.B. Hallegeboden, 1584-96, f. 487-90.

Maandelijke opbrengst van het „bestiaalgheldt” (31)

	1 juni 1591- 30 nov. 1591		1 dec. 1591- 30 april 1592	
IJzendijkeambacht	—	—	—	—
Oostburgambacht	—	—	—	—
Aardenburgambacht	—	—	—	—
Cadzand	13	191/2	12	6
Moerkerkeambacht	3	17	2	4
Oostkerkeambacht	23	17	20	10
Westkapelle	11	10	7	13
S.-Katelijne buiten Damme	1	3	0	6
Dudzeleambacht	57	71/2	41	15
Lissewegeambacht	27	3	19	11
Heist	3	1/2	1	17
Uitkerkeambacht	3	81/2	—	—
Zuikerkerkeambacht	8	9	6	0
Meetkerkeambacht	5	81/2	—	—
S.-Pieters-op-de-Dijk	1	7	—	—
Houtaveambacht	—	—	—	—
Nieuwmunsterambacht	—	—	—	—
Vlissegemambacht	—	—	—	—
Klemskerkeambacht	—	—	—	—
Bredenehoekambacht	—	—	—	—
Oudenburghoekambacht	—	—	—	—
's Heer Woutermansambacht	—	—	—	—
Camerlynxambacht	—	—	—	—
Vladsloambacht	1	10	2	13
Woumenambacht	28	8	16	3
Esenambacht	18	6	18	4
Zarrenambacht	—	—	—	—
Bovenkerkeambacht	—	—	—	—
Koekelareambacht	4	16	4	1
Ichtegemambacht	—	—	—	—
Eernegemambacht	—	—	—	—
Aartrijkeambacht	—	—	—	—
Gistelambacht	—	—	—	—
Jabbekeambacht	—	—	—	—

(31) R.A.G., fonds St.v.VI., nr 3810-11, rekeningen van de nieuwe impositiën in het kwartier van het Vrije, 1 juni 1591 — 30 april 1592. — De opbrengst is aangegeven in guldens en stuivers.

Snellegemambacht	7	6	6	3
Zedelgemambacht	8	15	7	16
Loppemambacht	13	12	13	17
Varsenareambacht	15	16	7	7
Stratenambacht	9	31/2	3	16
Maldegemambacht	—	—	—	—
Adegem	—	—	—	—
S.-Laureins	—	—	—	—
't Nieuwe in Beernem	—	—	—	—
S.-Joris-ten-Distel	—	—	—	—
Gentbrugge	—	—	—	—
Koolskamp	5	3	5	14
Ayshove en Mortaigne in Ardoois	22	16	20	11
Lichtervelde	20	10	16	17
Hof van Ruddervoorde	5	6	3	3
Ursele	—	—	—	—
Beveren	5	11	5	11
Merkem	33	10	21	18
Oostkamp	11	21/2	7	6
Praet inet Oedelem	4	4	4	7
Werken onder Wijnendaele	2	1	1	8
Land van Wijnendaele	16	41/2	12	15
't Spaanse onder Wijnendale	0	12	0	9
Kortemark	—	—	—	—
Handzame	—	—	—	—
Guysen	—	—	—	—
Sijsele (heerlijkheid)	4	171/2	3	15
Middelburg	12	6	7	16
't Kanunnikse in Tillegem en enkele andere plaatsen	—	—	6	9
't Proostse in Wenduine	—	—	—	—
Male	5	6	5	11
Waterland	—	—	—	—
Heerlijkheid v. Breskingsant	—	—	—	—
Eeklo	4	9	4	7
Kaprijke	—	—	—	—
Gemiddeld totaal per maand	422	—	328	—
Totale opbrengst	2.531	—	1.640	—

Het tarief in acht nemende, ziet men dadelijk in hoe gering de veestapel was, al dient rekening gehouden

te worden met het feit dat de belastingsontduiking betrekkelijk groot schijnt te zijn geweest. Tijdens de maanden juni-november 1591 brachten 33 omschrijvingen op de 69 niets op, en dit, „midts aldaer niemant en resideert”. De kommissarissen, belast met de controle der rekeningen schreven telkens in margina: „Par attestation du magistrat du Franc, qu'en ce lieu... ne demeure personne...”. Al is het niet zeker dat er in al deze plaatsen werkelijk niemand woonde en dat deze verklaring telkens naar de letter genomen dient te worden, toch is zij wel zeer tekenend voor de katastrofale situatie. Slechts voor 7 omschrijvingen werden minstens 20 gulden per maand genoteerd. Nergens bedroeg de opbrengst 60 gulden. Tijdens het seizoen mei-oktober 1625 bracht het „bestiaelgheldt” in het Vrije, tegen een tarief dat precies een derde hoger lag, ongeveer 24 maal meer op dan tijdens de periode juni-november 1591 (32). Van 1 december 1591 tot 30 april 1592 kollekteerde men slechts 328 gulden per maand, d.i. bijna 100 min dan tijdens het zomerseizoen. Het aantal onbewoond verklaarde omschrijvingen is tot 35 gestegen! Ziehier trouwens het schematisch overzicht van de opbrengsten.

Maandelijks opbrengst van het „bestiaelgheldt”

Opbrengst in gulden	juni 1591- nov. 91	dec. 1591- april 92
	aantal plaatsen	
Niets	33	35
0 tot 5	12	12
5 tot 10	9	11
10 tot 20	8	7
20 tot 50	6	4
50 tot 100	1	0
	69	69

(32) A.R.A., R.K., nr 29.193, rekening van de nieuwe impositiën in het kwartier van het Vrije, 1 mei — 31 oktober 1625.

Een vergelijking met de drie andere kasselrijen van het kwartier zal opnieuw de treurige situatie van het Vrije in het licht stellen.

Maandelijks opbrengst van het „bestiaelgheldt” in het kwartier van het Vrije

	juni-nov. 1591	dec. 91-april 92
Brugse Vrije	422	328
Kass. Veurne met de 8 parochies	2.828	2.332
Bergenambacht	2.839	2.246
Broekburgambacht	822	671
Totaal	6.911	5.577
Procentueel aandeel van het Brugse Vrije	6,1 %	5,9 %

Vanaf mei 1592 ging het „bestiaelgheldt” haast onafgebroken stijgen, wat op een verbetering van de toestand wijst, al dient rekening gehouden met het feit dat de belasting voortaan verpacht werd. Dit verschijnsel deed zich in mindere mate in de drie andere kasselrijen van het kwartier voor, wat erop schijnt te wijzen dat de verpachting niet de voornaamste reden was van de gevoelige stijging der belasting in de kasselrij van het Vrije.

*Opbrengst van het „bestiaelgheldt”
in het kwartier van het Vrije (33)*

	Vrije	Overige kasselrijen.
Mei-oktober 1592	2.657	30.909
...		
Mei-oktober 1593	3.775	41.921
Nov. 1593 — april 1594	3.944	35.302
Mei — oktober 1594	4.642	44.270

(33) R.A.G., fonds St.v.VI. nrs 3812, 3814-15, 3817-3826, rekeningen van de lopende impositiën in het kwartier van het Vrije, mei 1592 — april 1598; Stads Archief Gent, nr 2519, rekening van de lopende impositiën in het kwartier van het Vrije, 1 nov. 1598 — 30 april 1599. — De opbrengst is aangegeven in guldens.

Nov. 1594 — april 1595	5.351	37.765
Mei — oktober 1595	6.925	43.306
Nov. 1595 — april 1596	7.521	38.075
Mei — oktober 1596	?	45.109
...		
Mei — oktober 1597	12.085	48.359
Nov. 1597 — april 1598	9.990	?
...		
Nov. 1598 — april 1599	?	39.764

Het procentueel aandeel van het Vrije in de opbrengst van gans het kwartier bedroeg voor mei-oktober 1597, een uiterst gunstig seizoen, ca. 20 %, daar waar dit voor het halfjaar mei-oktober 1625 ca. 48 % was (34).

Voor het seizoen november 1597-april 1598 bracht het bestiaelgheldt in 12 omschrijvingen op de 60 nog niets op. Het waren Oostburgambacht, Klemskerkeambacht, Bredenehoekambacht, Oudenburghoekambacht, Eernegemambacht, Aartrijkeambacht, Ichtegemambacht, S. Joris-ten-Distel, Gentbrugge, Guysen, 't Proostse in Wenduine en Breskinssant. In 6 plaatsen, nl. Aardenburgambacht, Vlissegemambacht, 's Heerwoutersmansambacht, Zarrenambacht, Bovenkerkeambacht en het hof van Ruddervoorde, werden geen 10 gulden genoteerd. Dit toont aan dat het Vrije nog steeds erg ontvolkt was.

In 1591 lieten de Vier Leden een belasing op het dragen van fluwelen-, zijden-, met goud en zilverdraad doorweven, e.d. kostbare stoffen, kollekeren. Ofschoon dit „fluweelgheldt” in erge mate gefraudeerd werd — reden waarom het na zes maanden verdween — is de opbrengst toch merkwaardig. Het tarief varieerde van 9 gulden tot 1 naar gelang van de kledingstukken (35).

(34) Zie noot (32).

(35) Zie noot (30).

*Opbrengst van het „fluweelgheldt”
in het kwartier van het Vrije en in de kasselrij Ieper (36)*

Vrije	17
Kass. Veurne met de 8 parochies	1.1461/2
S.-Winoksbergenambacht	1.935
Broekburgambacht	604
Totaal	3.702

Totnogtoe wijzen alle gegevens in dezelfde richting.

Ook de opbrengst van de belasting op de bedreven landen toont aan dat het Vrije na de verovering van Brugge quasi totaal verlaten was en dat het leven er slechts zeer langzaam zijn loop hernam.

Eenmaal per jaar nl. in oktober sloeg de magistraat aan het Vrije een bepaald bedrag om over de verschillende ambachten, parochies en heerlijkheden. Deze „ommestellinghe” geschiedde volgens een vaste schaal, „transport” genaamd, daterend van 1518. Hierin werd bepaald hoeveel elke plaats in 100 uitgezonden ponden te betalen had (37).

Deze repartitieschaal werd voor de laatste maal in oktober 1583 gebruikt, ter smaldeling van 100.394 £ par. Rond deze tijd werd het Vrije, dat reeds vroeger herhaalde malen geteisterd was geworden, ten volle in het oorlogsgebeuren betrokken. Farnese had immers met zijn bekende belegeringstaktiek Ieper ingesloten en begon op dezelfde wijze de blokkade van Gent en Brugge. Het Vrije kreeg hierdoor de doodsteek en werd in korte tijd een woestenij (38). De crisis, die wij hiervoor reeds trachtten te meten, trad op een brutale wijze in. Dit

(36) R.A.G., fonds St.v.Vl., nr 3810; A.R.A., R. K., nr 44 389, rekening kasselrij Ieper, 1590-91, f. 5 v-7. — De opbrengst is aangegeven in guldens.

(37) Plakkaten van Vlaanderen, Boek 1, Gent, 1639, 2e uitgave, p. 563-72.

(38) L. van der Essen, *Alexandre Farnese, Prince de Parme*, dl. IV, p. 144-147, 164-172.

blijkt duidelijk uit de opbrengstcijfers van de reeds vermelde accijnzen op wijn en bier. Waar deze voor het seizoen mei-oktober 1583 nog tegen 6.340 £ par. verpacht werden, viel de opbrengst voor het halfjaar november 1583 — april 1584 op 263 £ par. Van de gesmaldeelde 100.400 £ par. ontving het bestuur van het Vrije slechts enkele duizenden ponden, en dan nog voor een deel met jaren vertraging (39).

Wegens de totale „destructie” van de kasselrij was het onmogelijk geworden nog bedragen te smaldelen volgens de transport. Deze werd dan ook, en voor goed, verlaten. De magistraat besloot in september 1587 „midts dat den meesten deel vanden platten lande ende appendantsche vanden Vrijen alsoch niet bewuendt, bedreghen, noch ghecultiveert en es gheweest deur de jeghenwoordeghe oorloghe...” elk gemet land te takseren met 25 groten d.i. met 25 schellingen parisisis, „al zuveren boven de costen vander ommestellynghe ende collectatie”. De inningskosten mochten m.a.w. niet afgetrokken worden van het omgehaalde bedrag. De kasselrijkas moest 25 gr. per gemet ontvangen. Kwamen in aanmerking „...de bedreven ende ghecultiveerde landen, indifferentelic zonder destinctie vande nature ende qualiteyt van dien” (40). De omzendbrief van 1590 bepaalde nader dat „allen den ghonen die enich bedrijf ghedaen hebben... tzi met zayen, mayen ofte bejaghen met beesten, alzoewel erfachteghe als

(39) R.A.B., Vrije, nr 323, rekening 16 aug. 1583 — 15 aug. 1584, p.l-6v., nr 324 f.l-1v., nr 325, f.2, nr 326, f.2, nr 327, f.5, nr 328, f.5, nr 329, f.5.

(40) R.A.B., Vrije, nr 327, rekening 16 aug. 1587 — 15 aug. 1588, f.1, nr 328, rekening 1588-89, f.l-1v. In 1585 had de magistraat alleen de gekultiveerde landen rond Brugge en in 1586 deze gelegen rond Diksmuide en Brugge getakseerd tegen 12 s par. De opbrengst was miniem (cfr. R.A.B., Vrije, nrs 326-27 vooraan; nr 1063Z en 11.649, rekeningen van het Kanunnikse en het Proostse van 1585 en 1586, telkens vooraan).

pachters..." de belasting verschuldigd waren (41). De taksatie trof dus de zaailanden en de weiden.

Aan de hand van de opbrengstcijfers is het mogelijk de bedreven oppervlakte te schatten. De uitslag van deze bewerking zal slechts bij benadering de werkelijkheid weergeven. Er schijnt immers betrekkelijk veel bedrog te zijn gepleegd, terwijl de kasselrijkas misschien niet overall gans de opbrengst van de 25 gr. per gemet ontving. Een deel hiervan ging b.v. in het Kanunnikse verloren in inminskosten. Toch loont het beslist de moeite hier het aantal bebouwde hectaren, berekend op basis van genoemde cijfers, te laten volgen. Zelfs wanneer men de bekomen uitslagen met 2, 3, 4, of met 5 vermenigvuldigt dan nog ziet men hoe ontstellend klein het bebouwde areaal in het Vrije was.

*Opbrengst van de taksatie van 25 gr.
per gemet voor 1591 (42)*

	Bedrag in ponden par.	Oppervlakte in ha (1 gemet = 44,24 a.)
IJzendijkeambacht	—	
Oostburgambacht	—	
Aardenburgambacht	14 10 0	± 5
Moerkerkeambacht	—	
Oostkerkeambacht	569 2 0	± 201
Dudzeleambacht	386 5 0	± 137
Lissewegeambacht	—	
Uitkerkeambacht	—	
Zuienkerkeambacht	7 10 0	± 3
Meetkerkeambacht	234 0 0	± 83
Houtaveambacht	—	
Nieuwmunsterambacht	—	
Vlissegemambacht	—	
Klemskerkeambacht	—	

(41) R.A.B., Vrije, nr 10632, rekening van het Kanunnikse, 1590, f. 1.

(42) R.A.B., Vrije, nr 327, f. 1 — 4 v.

Bredenehoekambacht	—			
Oudenburghoekambacht	5	0	0	± 2
's Heerwoutermansambacht	—			
Camerlyncambacht	—			
Vladsloambacht	374	4	6	± 132
Woumenambacht	200	0	0	± 70
Esenambacht	466	10	0	± 165
Zarrenambacht	—			
Bovenkerkeambacht	5	18	6	± 2
Koekelareambacht	26	10	0	± 9
Ichtegemambacht	—			
Eernegembacht	—			
Aartrijkeambacht	—			
Gistelambacht	174	12	0	± 62
Zerkegemambacht	—			
Jabbekeambacht	—			
Snellegembacht	82	0	0	± 29
Zedelgemambacht	177	2	0	± 63
Loppembacht	72	0	0	± 25
Varsenareambacht	155	19	0	± 55
Stratenambacht	593	0	0	± 210
				Totaal ± 1.253

Maldegembacht (nl. de
parochies Maldegem,
S. Laureins en Adegem)

S. Laureins en Adegem)	23	13	0	± 8
't Nieuwe in Beernem	0	16	8	± 0,5
't Waalse in Beernem	11	9	2	± 4
Buskinsambacht	—			—
Jonghersambacht	—			—
Erkegem	18	6	8	± 7
Rooden	25	17	8	± 9
Hertsberge	37	18	5	± 13
't Knesselaarse	—			—
Dekenslaten in Ruddervoorde	6	0	0	± 2
't Nieuwe in Loppem	72	0	0	± 25
Tillegem	144	0	0	± 51
S.-Joris-ten-Distel	—			—
Gentbrugge	—			—
Wulfsberge	—			—
Koolskamp - Ardoois	182	12	0	± 65
Lichtervelde	120	0	0	± 42

Hof van Ruddervoorde	—	—	—
Vijven	16	5 0	± 6
Ursele	—	—	—
Beveren en Onlede	10	0 0	± 4
Merkem	234	12 0	± 83
Oostkamp	218	0 0	± 77
Praet met Oedelem en			
't Nieuwe aldaar	29	4 0	± 10
Land van Wijnendale	157	11 7	± 56
Guysen	—	—	—
Sijsele	1400	10 0	± 496
Middelburg	60	8 0	± 21
't Proostse (43)			± 271
't Kanunnikse (44)			± 38
Kaprijke (stad en heerlijkheid)	10	0 0	± 4
Eeklo (stad en keure)	10	0 0	± 4
Male	150	0 0	± 53
		Totaal	± 1.350
		Algemeen totaal	± 2.603

Schematisch overzicht van de bedreven oppervlakte

Oppervlakte	Aantal omschrijvingen
0 ha	27
0 — 10 ha	15
10 — 20 ha	2
20 — 30 ha	4
30 — 40 ha	1
40 — 50 ha	2
50 — 60 ha	3
60 — 70 ha	3
70 — 80 ha	2
80 — 90 ha	2
90 — 100 ha	0
100 — 150 ha	2
150 — 200 ha	1

(43) R.A.B., Vrije, nr 11.649, rekening van het Proostse, 1588, f. 1 v. — 2 v.

(44) R.A.B., Vrije, nr 10.632, rekening van het Kanunnikse, 1588, f. 1-1 v. Voor het Proostse en het Kanunnikse kennen wij het juist aantal belaste gemeten.

200 — 250 ha	2
250 — 300 ha	1
300 — 400 ha	0
400 — 500 ha	1 (nl. de heerlijkheid Sijsele : 495,7 ha)
meer dan 500 ha	0
Totaal : 68	

Op een totaal van 68 wordt in 27 omschrijvingen geen aangifte van bebouwde gronden gedaan, daar deze „gheheel vague ende onghecultiveert” liggen, terwijl er 61 plaatsen zijn waar de bebouwde oppervlakte — berekend op basis van gebrekkige cijfers — geen 100 ha. bedraagt. Slechts in 7 omschrijvingen worden meer dan 100 ha. genoteerd. Eén hiervan, nl. de zeer uitgestrekte heerlijkheid van Sijsele, telt ca 500 bebouwde ha. Het kadaster van de heerlijkheid Sijsele, opgemaakt in 1668-1671, vermeldt 33.550 ha. weide, zaai- en bosland. De bossen maakten er een kleine minderheid uit. In Zedelgemambacht noteerden wij 29 bedreven ha. Volgens de telling van 1694 besloeg de totale oppervlakte zaailanden, weiden en bossen (die weer een minderheid vormen) ca. 1.070 ha. In 1706 werden er in de parochie Keiem 1.238 ha. weide en zaailand geteld, terwijl dit aantal over gans het ambacht van Vladslo, dat de parochies Vladslo, Keiem, Leke, Schore en Noortovere groepeerde, in 1591, steeds volgens onze berekeningen, amper 132,4 ha. bedroeg. De oppervlakte van de bezaaide landen en van de weiden besloeg te Zuienkerke in 1690 ca. 1.466 ha. Hiervan lagen 139 ha. braak. Het bezaaid land bedroeg ca. 750 ha. In 1591 noteerden we slechts 2,7 bedreven ha. In Koekelareambacht (zonder de Guyselanden aldaar) was er in 1710 een totaal van 2.584 ha. aan zaai- en weideland en in 1591, 9,3 ha. (45). Het Proostse, een heerlijkheid waarvan de gronden

(45) R.A.B., Vrije, nr 15.584, ommelooper der heerlijkheid Sijsele, 1668; nr 15.716, ommelooper van Zedelgem, 1694;

overall in het Vrije verspreid lagen, was slechts in enkele plaatsen rond Brugge bezaaid. In juni 1585 konstateerde de magistraat „gheen besaythede op de proostlanden ten Westen ofte Oosten dan tusschen beede de wateringhen ofte zweenen van Brugghe tot de stede van Damme en de binder prochie van Sinte Cruus neffens Brugghe...” (46).

In september 1588 besloot de magistraat opnieuw elk gemet van 25 gr. te takseren, „ende daer de beesten in tghemeene loopen” elk paard of veulen voor twee gemeten en verder elke os, stier, vaars en andere „hoornbeesten” van twee jaar of meer, voor een gemet te rekenen (47). Deze regeling gold ook in 1589 en 1590 (48). Het recht werd dus verzwaaard, in die zin dat de beesten die in de gemene weiden liepen, thans belast werden à rato van één of twee gemeten (49).

De opbrengst van de verhoogde belasting bleef uiterst gering en het aantal omschrijvingen, waar geen bebouwd areaal genoteerd werd, zeer hoog. Hier volgen de cijfers voor de jaren 1588, 1589, en 1590. Men vergelijk ze met de gegevens voor 1587.

nr 15.176, ommelooper van Keiem, 1706; nr 15.734, ommelooper van Zuienkerke, 1691, nr 15.326, verhoofdinghe van Koekelare, 1710.

(46) R.A.B., Proostdij van S. Donaas te Brugge, Nieuwe ferie van de Camere... 10 oktober 1573 — 11 februari 1632, f. 107 v.

„Zwin”, „Zwen”: „Waterleiding, beek die het water afleidt naar eenen meerderen stroom” (L. De Bo, *Westvlaams Idioticon*, p. 1254).

(47) R.A.B., Vrije, nr 328, rekening 16 aug. 1588 — 15 aug. 1589, f. 1 — 1 v.

(48) R.A.B., Vrije, nr 329 en nr 330, telkens f. 1.

(49) De zandstreek, het zuidelijk deel van het Vrije, telde nog enkele uitgestrekte gemene velden. De voornaamste van deze weiden waren: het Maleveld, het Beverhoutsveld, het Vrije geweed, de gemene weide van Assebroek, het Bulskampveld en de Gemeene en Looeweide. Nadere gegevens en bibliografie over de Vroente in het Vrije bij P. Lindemans, *Geschiedenis van de Landbouw in België*, dl. I, Antwerpen, 1952, p. 307-318.

Opbrengst van de 25 gr. per bedreven gemet en van de taksatie op de beesten in de gemene weiden (50)

	1588	1589	1590
IJzendijkeambacht	—	—	—
Oostburgambacht	—	—	—
Cadzant	—	25 0 0	88 8 2
Aardenburgambacht	5 12 6	3 2 6	42 14 4
Moerkerkeambacht	11 5 0	39 11 0	36 17 0
Oostkerkeambacht	712 17 8	758 14 6	1335 12 4
Dudzeleambacht	753 16 8	834 6 0	1440 14 10
Lissewegeambacht	11 9 4	85 4 4	432 18 6
Uitkerkeambacht	—	22 10 0	75 18 0
Houtaveambacht	—	—	—
Nieuwmunsterambacht	—	—	—
Vlissegemambacht	—	—	—
Klemskerkeambacht	—	—	—
Bredenehoekambacht	—	—	—
Zuienkerkeambacht	167 16 0	118 3 3	168 11 6
Meetkerkeambacht	312 0 4	199 0 7	213 7 6
Oudenburghoekambacht	7 2 0	12 0 0	14 0 0
's Heerwoutermansambacht	—	—	—
Camerlinxambacht	—	—	—
Vladsloambacht	200 0 0	422 10 0	441 17 6
Woumenambacht	49 11 8	262 1 8	426 5 0
Esenambacht	238 10 10	565 0 0	615 0 0
Zarrenambacht	—	—	—
Bovenkerkeambacht	5 0 0	5 0 0	—
Koekelareambacht	13 12 8	8 15 0	37 13 9
Ichtegemambacht	—	—	—
Eernegemambacht	—	—	—
Aartrijkeambacht	—	—	—
Gistelambacht	268 6 0	156 15 0	79 7 0
Zerkegemambacht	—	—	—
Jabbekeambacht	—	—	—
Snellegemambacht	102 10 0	100 0 0	116 0 0
Zedelgemambacht	154 4 0	139 4 0	100 0 0

(50) R.A.B., Vrije, nr 328, f. 1 — 4 v.; nr 329, f. 1 — 4 v.; nr 330, f. 1 — 4 v. — De opbrengst is aangegeven in ponden parisis.

Loppemambacht	52	10	0	60	0	0	92	0	0
Varsenareambacht	220	2	0	129	11	4	139	12	0
Stratenambacht	336	10	0	302	6	0	333	12	0
Maldegemambacht	17	5	0	9	17	10	24	1	1
't Nieuwe in Beernem	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Buskinsambacht	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Jonghersambacht	—	—	—	—	—	—	—	—	—
't Waalse in Beernem	4	0	0	6	9	2	0	10	0
Erkegem	20	10	10	3	10	11	7	13	4
Rooden	10	0	0	6	9	2	20	12	6
Hertsberge	—	—	—	22	5	10	46	9	4
't Knesselaarse	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dekenslaten	—	—	—	—	—	—	—	—	—
't Nieuwe in Loppem	43	5	0	45	0	0	51	0	0
Tillegem	121	0	0	119	10	0	169	17	0
S.-Joris ten Distel	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gentbrugge	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Wulfsberghe	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Koolskamp — Ardooie	96	0	0	216	8	2	441	13	10
Lichtervelde	125	16	8	156	13	4	185	12	6
Hof van Ruddervoorde	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ursele	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vijven	22	10	0	7	10	0	18	2	6
Beveren en Onlede	47	10	0	5	0	0	5	0	0
Merkem	292	10	0	377	10	10	393	6	6
Oostkamp	120	10	0	51	10	0	172	8	0
Praet met Oedelem	26	5	0	25	11	8	34	1	10
Land van Wijnendale	142	14	0	109	7	6	135	6	1
Guysen	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sijsele	1.205	2	0	745	16	0	702	10	0
Middelburg	77	10	0	108	15	0	125	0	0
't Proostse	568	2	0	424	2	0	440	18	0
't Kanunnikse	82	10	0	93	6	8	100	9	10
Kaprijke	10	0	0	10	0	0	10	0	0
Eeklo	10	0	0	10	0	0	10	0	0
Male (51)	204	11	5	211	4	5	(204	5	0)
Breskinssant	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal	6.870	0	0	7.008	0	0	9.219	0	0

(51) Het park en de heerlijkheid Male betaalt vanaf 1590 een vast, volgens de transport bepaald, bedrag van 204 pd. 5 s. par.

Overzicht

Opbrengst	Aantal plaatsen		
	1588	1589	1590
Niets (52)	30	27	28
0 — 20 pd. par.	11	12	7
20 — 40 pd. par.	3	5	5
40 — 60 pd. par.	4	3	3
60 — 80 pd. par.	1	0	2
80 — 100 pd. par.	2	3	3
100 — 150 pd. par.	5	6	5
150 — 200 pd. par.	3	3	4
200 — 300 pd. par.	5	3	2
300 — 400 pd. par.	2	2	2
400 — 500 pd. par.	0	2	5
500 — 600 pd. par.	1	1	0
600 — 700 pd. par.	0	0	1
700 — 800 pd. par.	2	2	1
800 — 900 pd. par.	0	1	0
900 — 1000 pd. par.	0	0	0
1000 — 1500 pd. par.	1	0	2
Totaal	70	70	70

Waar in 1587 de opbrengst 7.154 pd. parisis bedroeg, daalde zij in 1588 tot 6.870 pd. par., dit ondanks genoemde belastingsverhoging. Het aantal onbedreven plaatsen is tot 30 gestegen! Eerst in 1590 is de toestand heel lichtjes verbeterd. De totale opbrengst ligt ongeveer 2.400 pd. hoger dan in 1588, ofschoon nog 28 plaatsen als gans „vague” worden opgegeven. Slechts twee omschrijvingen nl. Oostkerkeambacht en Dudzeleambacht staan met meer dan 1.000 pd. par. genoteerd. De bedreven oppervlakte bedroeg er, berekend op basis

(52) Zonder rekening te houden met de belasting op het vee in de gemene weiden, die in het Platteland haast niet voorkwamen, komt een bedrag van 20 pd. par. overeen met ca 7,8 ha, een bedrag van 40 pd. par. met 15,6 ha, enz..., een bedrag van 100 pd. par. met 39 ha.

van hun opbrengst, resp. 472,7 en 403,8 ha.

In september 1591 werd het recht verlaagd tot 15 gr. per gemet. De beesten in „'t ghemeene” bleven zoals in 1588 gemetswijze getakseerd. De opbrengst voor 1591 bedroeg 7.614 pd. par. (53). Zulks betekent een gevoelige verbetering t.o.v. vorig jaar. Tegen 15 gr. zou de belasting toen immers slechts 5.531 pd. par. opgebracht hebben. Dat de kasselrij in 1591 evenwel nog bijna volledig geruïneerd was, bewees vooral het „bestiaelgheldt” alsook het feit dat voor de belasting van 15 gr. per gemet nog steeds 27 plaatsen als totaal onbedreven genoteerd staan.

Het is wel interessant, bij wijze van controle, de opbrengsten van de eerste nieuwe impositie op het graan, de wijn- en bieraccijns, het bestiaelgheldt, de impost en de taksatie der bedreven gronden, voor het jaar 1591, naast elkaar te beschouwen. Wij zullen dit alleen doen voor het Platteland, daar de omschrijvingen van het Appendantsche bij de inning van de verschillende belastingen niet voldoende met elkaar korresponderen. De wijn- en bieraccijns werd trouwens alleen maar in het Platteland geheven. Voor de graan-, bier- en wijn- en veebelasting alsook voor de impost kozen wij het zomerseizoen als het meest gunstige.

Opbrengst van vijf belastingen in het Platteland (54)

Ambachten	Graan- impositie	wijn- accijns	& Bier- gheldt	Bestiael gheldt	Dubbele impost	Grondbelast. (55)
	mei-okt.	mei-okt.	(maandel. gemiddelde)	juni-dec.	mei-nov.	
IJzendijke	—	—	—	—	—	—
Oostburg	—	—	—	1/2	—	—
Aardenburg	—	1	—	1	4 = ±	4 ha

(53) R.A.B., Vrije, nr 331, rekening 16 aug. 1591 — 15 aug. 1592, f. 1 — 4 v.

(54) De opbrengst is aangegeven in guldens; 1 gld. = 2 pd. par.

Cadzant	—	3	14	4	46 = ± 54 ha
Moerkerke	—	5	4	3	33 = ± 40 ha
Oosterkerke	3	26	37	37	705 = ± 832 ha
Dudzerle	3	55	58	73	526 = ± 620 ha
Lissewege	6	28	30	32	179 = ± 211 ha
Uitkerke	—	1/4	3	1/4	34 = ± 40 ha
Zuienkerke	20	1/4	8	3	92 = ± 108 ha
Meetkerke	—	1/4	7	2	96 = ± 113 ha
Houtave	—	—	—	—	—
Nieuwmunster	—	—	—	—	—
Vlissegem	—	—	—	—	—
Klemskerke	—	—	—	—	—
Bredenehoek	—	—	—	—	—
Oudenburghoek	—	—	—	—	12 = ± 14 ha
's Heerswoutermans	—	1/4	—	1/4	—
Camerlynx	—	1/4	—	1/2	—
Vladslo	—	3	1 1/2	4	127 = ± 150 ha
Woumen	—	9	28	17	133 = ± 157 ha
Esen	—	1/4	18	1/4	170 = ± 201 ha
Zarren	—	—	—	—	18 = ± 21 ha
Bovenkerke	—	—	—	—	—
Koekelare	—	13	5	13	13 = ± 15 ha
Ichtegem	—	—	—	—	—
Eernegem	—	—	—	—	—
Aartrijke	—	—	—	—	—
Gistel	—	1/4	—	1/4	57 = ± 67 ha
Zerkegem	—	—	—	—	—
Jabbeke	—	1/4	—	1	2 = ± 3 ha
Snellegem	2	4	7	3	35 = ± 41 ha
Zedelgem	—	6	9	7	33 = ± 38 ha
Loppem	2	5	14	9	39 = ± 46 ha
Varsenare	—	12	16	13	58 = ± 69 ha
Straten	—	3	9	3	114 = ± 134 ha
Totaal				aantal ha = 2.978 ha	

(55) Daar het Platteland praktisch geen gemene weiden telde, is een berekening van de bedreven oppervlakte, zoals wij het deden voor 1587, enigszins mogelijk.

In 11 omschrijvingen, nl. de ambachten van IJzendijke, Houtave, Nieuwmunster, Vlissegem, Klemskerke, Bredenehoek, Bovenkerke, Ichtegem, Eernegem, Aartrijke en Zerkegem, op een totaal van 36, brengt geen enkele belasting ook maar iets op. Deze ambachten mogen wel als compleet ontvolkt beschouwd worden. In 12 plaatsen, nl. de ambachten Oostburg, Aardenburg, Moerkerke, Uitkerke, Oudenburghoek, 's Heerwoutermans, Camerlyncx, Zarren, Koekelare, Jabbeke, Snellegem, Zedelgem, is de ontvangst zo gering, dat men hier terecht mag spreken van quasi totaal uitgestorven gebieden. Geen enkel ambacht ten slotte vertoont opbrengstcijfers die wijzen op een min of meer gunstige situatie.

In september 1592 nam de magistraat het besluit de grondbelasting te verpachten aan hetzelfde tarief. De gevoelige verhoging der opbrengst, die in 1592 10.752 pd. par. bedroeg, t.o.v. 7.614 in 1591, zal wel voor een deel toe te schrijven zijn aan de nieuwe inningswijze. De stijging bleef na 1592, steeds onder het regime der verpachting, aanhouden, wat er ontegensprekelijk op wijst dat het Vrije geleidelijk aan weer bevolkt geraakte.

Wij stelden trouwens hetzelfde verschijnsel vast bij de andere belastingen.

Opbrengst van de 15 gr. per gemet en van de belasting der beesten in de gemene weiden (56)

1591	7614	1595	17483
1592	10752	1596	34.753
1593	14896	
1594	18952	1608	56156

Hoe ongunstig deze cijfers nog zijn, zal een opsomming van de plaatsen die als totaal vaag genoteerd staan, alsook van deze omschrijvingen, die geen 100 pd. par. kunnen opbrengen, aantonen. Zie tabellen IV en V.

(56) R.A.B., Vrije, nrs 331-35, rekeningen, 16 aug. 1591 — 15 aug. 1596, telkens vooraan; nr 349, rekening van 16 aug. 1608 — 15 aug. 1609, f. 1-7.

Tabel IV

Brengen niets op:

in 1592	in 1593	in 1594	in 1595	in 1608
O. burgamb.	O. burgamb.	O. burgamb.	O. burgamb.	O. burgamb.
Nieuwmunsteramb.	Nieuwmunsteramb.	Nieuwmunsteramb.	Nieuwmunsteramb.	
Vissegemamb.	Vissegemamb.	Vissegemamb.	Vissegemamb.	
Klenskerkeamb.	Klenskerkeamb.	Klenskerkeamb.	Klenskerkeamb.	
Oudenb. hoekamb.	Oudenb. hoekamb.			
's Heerw. m. amb.	's Heerw. m. amb.	's Heerw. m. amb.		
Camerl. amb.	Camerl. amb.			
Bredenehoekamb.	Bredenehoekamb.	Bredenehoekamb.	Bredenehoekamb.	
Bovenkerkeamb.	Bovenkerkeamb.			
Ichtegemamb.	Ichtegemamb.	Ichtegemamb.	Ichtegemamb.	
Eernegemamb.	Eernegemamb.	Eernegemamb.	Eernegemamb.	
Aartrijkeamb.	Aartrijkeamb.	Aartrijkeamb.	Aartrijkeamb.	
Zerkegemamb.	Zerkegemamb.	Zerkegemamb.	Zerkegemamb.	
Jabbekeamb.	Jabbekeamb.			
't Nieuwe in Beernem				
't Knesselaersche	't Knesselaersche	't Knesselaersche	't Knesselaersche	
Dekenslaten	Dekenslaten			
S.-Joris ten Distel	S.-Joris ten Distel	S.-Joris ten Distel	S.-Joris ten Distel	
Gentbrugge	Gentbrugge	Gentbrugge	Gentbrugge	
Wulfsberge	Wulfsberge	Wulfsberge	Wulfsberge	
Ursele	Ursele	Ursele		
Guysen	Guysen	Guysen		
Kaprijke	Kaprijke	Kaprijke		
Breskingsant	Breskingsant	Breskingsant	Breskingsant	Breskingsant
	Houthaveamb.	Houthaveamb.		
24	24	19	14	2

Tabel V

Bringen van 0 tot 100 pond parisis op (57)

	in 1593	in 1594	in 1595	in 1608
<i>IJzendijkeamb.</i>	IJzendijkeamb.	IJzendijkeamb.		
<i>Moerkerkeamb.</i>	Moerkerkeamb.			
<i>Houthaveamb.</i>			<i>Houthaveamb.</i>	
Zarrenamb.	Zarrenamb.	Zarrenamb.		
Koekelareamb.	Koekelareamb.	Koekelareamb.		
Gistelamb.	Gistelamb.	Gistelamb.		
Snellegemamb.	Snellegemamb.	Snellegemamb.		
<i>Maldegemamb.</i>	Maldegemamb.	Maldegemamb.		
<i>'t Waalse in Beernem</i>	't Waalse in Beernem	't Waalse in Beernem		
<i>Buskinsamb.</i>	Buskinsamb.	Buskinsamb.	<i>Buskinsamb.</i>	Buskinsamb.
<i>Jonghersamb.</i>	Jonghersamb.	Jonghersamb.	Jonghersamb.	
<i>Erkegemamb.</i>	Erkegemamb.	Erkegemamb.	Erkegemamb.	
<i>Rooden</i>	Rooden	Rooden	Rooden	
<i>Hertsberge</i>	Hertsberge	Hertsberge	Hertsberge	
't Nieuwe in Loppem	't Nieuwe in Loppem			
<i>Hof van Rudderveorde</i>	Hof van Rudderveorde	Hof van Rudderveorde	Hof van Rudderveorde	Hof van Rudderveorde
Vijven	Vijven	Vijven	Vijven	Vijven
Eeklo			Ursele	

Vergelijken wij eens, voor zover dit mogelijk is, de opbrengstcijfers van 1592 met die van 1655. Het tarief was in 1655 12 gr. per gemet, dus $1/5$ e min. Teneinde de continuïteit van het tarief te handhaven, zullen wij de opbrengstcijfers voor dit jaar met $1/5$ verhogen. Of de beesten in de gemene weiden toen nog getakseerd werden, is ons onbekend. In elk geval was er alleen maar sprake van „bedreven landen”. Zo de taksatie alleen deze laatste betrof, zal voor die plaatsen waar zich gemene weiden bevonden, de vergelijking tussen 1592 en 1655 nog ongunstiger uitvallen dan uit de cijfers blijkt. De vergelijking is ten slotte slechts voor enkele plaatsen mogelijk daar veel ambachten, parochies en heerlijkheden i.p.v. de 12 gr. te laten verpachten, een vaste som, bepaald „bij appointement” of volgens de transport, betaalden.

*Opbrengst van de taksatie op de bedreven
landen in enkele omschrijvingen*

	1592	1655 (58) (afgerond op 5 pd. par. na; berekend op basis van 15 s. par. per ge- met)
Oudenburghoekamb.	—	1200
's Heersv. mansamb.	—	3005
Vladsloamb.	281	6750
Esenamb.	442	3540
Zerkegemamb.	—	1455
Loppemamb.	102	435
't Nieuwe in Beernem	—	90
't Waalse in Beernem	13	215
Buskinsambacht	3	175
Jonghersamb.	3	200
Erkegemambacht	13	315
Hertsberghe	141/2	80

(58) R.A.B. Vrije, nr 395, rekening, 16 aug. 1654 — 15 aug. 1655, f. 1 — 7 v.

't Knesselaersche	—	35
Gentbrugge	—	50
Wulfsberge	—	85
Vijven	32	50
Ursel	—	810
Oostkamp	1871/2	2405

Uit de cijfers nopens de bedreven landen in het Kanunnikse en het Proostse moge enigszins blijken hoe omvangrijk het onbebouwd areaal aldaar van 1590 tot 1595 was. De besturen van beide heerlijkheden, waarvan de gronden over een groot aantal parochies verbrokkeld lagen, bleven de belasting kollekteren tegen de zin van het Vrije in. In de rekeningen van 1595 werden nog slechts de bedreven gronden van een tiental parochies vermeld. Wij durven hieruit niet besluiten dat de landerijen in de andere parochies totaal vaag zouden liggen, ook al vonden wij geen enkele reden om aan te nemen dat alleen in de opgesomde dorpen de belasting geïnd werd. Er dient opgemerkt dat de gebieden van beide heerlijkheden die in 1595 getakseerd werden en derhalve in onze tabellen hieronder voorkomen, in de ambachten gelegen waren die er het best voorstonden in 1591 en waar de belasting op de bedreven gronden (tijdens eerstgenoemd jaar) minstens 100 pd. par. opbracht. Zie tabel VI.

Vanaf 1592 treedt een aanzienlijke verbetering in. Voor de vermelde dorpen stijgt het aantal gemeten van 1591 tot 1592 in beide heerlijkheden samen van 665 tot 944, daar waar de stijging van 1590 tot 1591 slechts 84 gemeten bedraagt. In 1595 ligt de bedreven oppervlakte evenwel nog steeds meer dan de helft onder het cijfer voor de tweede helft van de XVIIe eeuw.

Dat de ontvolking van het platteland in 1596 nog erge afmetingen aannam, wordt betuigd door het rekwist dat de magistraat van het Vrije in juni van dat jaar tot de landvoogd richtte. Hierin werd verzocht dat het plak-

Bedreven gronden in het Kanunnikse en het Proostse
(in gemeten en roeden) (59)

I. Het Kanunnikse (60)

In de parochies :	1590	1591	1592	1593	1594	1595	1661
S.-Michiels	34 —	31 —	47 250	36 240	42 200	57 150	96 149
Lissewege	niet vermeld	n. verm.	n. verm.	n. verm.	84 200	97 —	195 75
Uitkerke, Wenduine							
Vissegem	niet vermeld	n. verm.	n. verm.	n. verm.	n. verm.	26 —	186 52
Westkapelle	niet vermeld	n. verm.	47 —	67 —	100 100	121 250	262 66
Dudzele	28 250	58 150	138 150	146 —	156 100	184 50	262 233
S.-Katelijne bij							
Damme	niet vermeld	n. verm.	16 200	20 —	22 250	22 150	32 284
Zuikerkerke,							
S.-P.-op-de-Dijk	niet vermeld	n. verm.	n. verm.	± 7 —	n. verm.	38 50	56 196
Koolkerke	37 200	38 200	55 150	57 100	59 100	65 100	75 32
Oostkerke	niet vermeld	n. verm.	33 100	44 150	61 —	61 150	101 —
Totaal						673 250	1269 277

(59) Een gemet = 300 roeden = 44,24 a.

(60) R.A.B., Vrije, nr 10.632, rekeningen van het Kanunnikse, 1590-1595, telkens vooraan; nr 10.635, rekening van het Kanunnikse, 1662, f. 1 v.

II. Het Proostse (61)

In de parochies :	1590	1591	1592	1593	1594	1595	1686
S.-Kruis	212 150	217 200	318 200	299 100	358 50	335 —	728 45
S.-Kateljne b. Damme	47 250	55 —	66 150	78 150	95 150	95 150	214 73
Koolkerke, Oostkerke	149 100	156 150	172 287	158 100	187 150	187 200	244 106
Dudzete	26 200	67 —	98 21	110 150	120 200	135 100	214 93
Esen	41 120	41 200	46 —	44 100	47 200	92 250	?
Ramskapelle	niet vermeld	n. verm.	30 100	68 250	101 100	122 100	368 227
Varsenare, Jabbeke	niet vermeld	n. verm.	5 —	n. verm.	18 —	33 150	459 22
Westkapelle	niet vermeld	n. verm.	56 —	98 150	131 200	167 150	275 35
Moerkerke	niet vermeld	n. verm.	n. verm.	31 150	27 100	39 250	129 95
Zuienkerke	niet vermeld	n. verm.	n. verm.	n. verm.	64 200	121 50	276 117
Totaal zonder Esen						1237 50	2935 73

(61) R.A.B., Vrije, nr 11.049, rekeningen van het Proostse, 1590-1595, telkens vooraan; Proosttij van S. Donaas te Brugge, nr 213, Beterding van de Proostlanden, 1686.

kaat van november 1591, dat het geven van brandschatting aan de vrijbuiters verbod, zou ingetrokken worden. De inwoners van het Vrije gaven de kontributie slechts noodgedwongen aan de vijand, „...pour, apres avoir esté tans d'annees, comme confinéz es villes closes, paty et enduré tant de maulx et miserés, avecq la mortalite de plus des deux tiers, retourner a leur vieil et naturel mestier et par la, maintenir leurs pauvres corps et, en attendant la fin de ceste malheureuse guerre, se garder et conserver au service de Sa Maieste” (62). Deze uiterst belangrijke tekst is wel volledig in overeenstemming te brengen met de gegevens die de belastingen ons aan de hand deden.

Uit de gegevens dringt zich het besluit op dat het Vrije op het einde van de XVIe eeuw ten gronde toe geruïneerd was. De crisis duurde praktisch onverminderd voort van 1583 tot 1590. Bij het begin van het laatste decennium der XVIe eeuw was zij over haar hoogtepunt heen. Vooral sinds 1592-1593 werd de situatie geleidelijk beter, al hebben wij de indruk dat het Vrije zich in de XVIIe eeuw nooit meer heeft kunnen herstellen. De geslagen wonden waren immers te diep geweest.

Indien het Vrije zolang een uitgestorven gebied bleef, dan was zulks, afgezien van het feit dat zelfs in normale omstandigheden een revalorisatie jaren tijd zou vergen, hoofdzakelijk te wijten aan de vrijbuitelij. Het herstel werd inderdaad voortdurend doelmatig gehinderd door de aktie der Vrijbuiters die vanuit hun basissen in Noord-Vlaanderen gans het Vlaamse Platteland en vooral het naastbije Vrije teisterden.

Aldus wisten zij het weer in kultuur brengen der landerijen tegen te gaan en ontwrichtten zij het verkeer langs wegen en rivieren. Ook het optreden der Spaanse

(62) S.A.B., brieven en akten, 1596, nr 3.

soldaten heeft schuld aan de bestendinging van het verval. Het platteland bezweek onder de „ passages ende rapasages ” en de „ logementen ”. In dit opzicht waren de jaren 1587 en 1588 bijzonder nefast. West-Vlaanderen werd toen onder de voeten gelopen door de massale troepenverplaatsingen die de operatie rond Sluis en de geplande invasie van Engeland meebrachten. Vanaf september 1588 begon het grootste deel van het expeditiekorps uit Vlaanderen weg te trekken. Het Vrije en gans het gewest werden voorlopig verlicht; echter niet voor lang. Na enkele maanden begonnen zich de slecht betaalde garnizoentropen te roeren en de reeks „ foulen ”, „ excactiën ”, „ eteryen ”, „ rudesschen ” of hoe hun baldadigheden ook genoemd werden, voort te zetten.

Een bijzonder tragisch aspekt van de krisis was de watersnood. Ganse parochies bleven in het Noorden jarenlang onder water staan. Het doorsteken van de dijken, een der klassieke middelen van de oorlogvoering, had als gevolg dat het zeewater zich over duizenden hektaren verspreidde. Eerst tijdens het Bestand zouden grootscheepse pogingen tot herdijking gedaan worden.

In dit artikel hielden wij het bij saai becijferde gegevens, zonder op genoemde oorzaken van de bestendinging der krisis in te gaan. Een nader onderzoek hiervan zou wellicht het voorwerp kunnen uitmaken van een volgende bijdrage.

KLAAS MADDENS
Aspirant N.F.W.O.